

Надія Вавілова,
кандидат історичних наук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-0939-7820
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/18-26

ЗАКОНОДАВСТВО ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ У ГАЛУЗІ ЗНАТЬ “ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ”: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто стан, проблеми та перспективи розвитку вітчизняного законодавства та нормативно-правового забезпечення процесу стандартизації військової освіти в Україні. Показано принципи шляхи вирішення питань щодо розробки та імплементації галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” на основі введеної в дію Національної рамки кваліфікацій. Акцентовано увагу на необхідності розвитку компетентнісного підходу у сфері практичної реалізації законодавчих норм, що регулюють питання розвитку системи військової освіти в Україні, забезпечуючи її професіоналізацію на основі стандартизованих процедур.

Ключові слова: військова освіта; галузева рамка кваліфікацій; галузь знань; законодавство; національна рамка кваліфікацій; нормативно-правова база; професійна військова освіта; стандарти.

Постановка проблеми. На сьогодні одним з важливих завдань наукового осмислення та практичної реалізації сучасних принципів розвитку системи військової освіти є обґрунтування концептуальних засад формування професійних стандартів підготовки особового складу в системі військової освіти Збройних Сил України на підставі Національної рамки кваліфікацій і досвіду країн-членів НАТО. Вирішення цього питання безпосередньо пов’язано зі станом вітчизняного законодавства у сфері освіти та нормативно-правового регулювання розвитку системи освіти в цілому та військової освіти зокрема. Проте у цій сфері поки що існує низка проблем, пов’язаних як з тривалим процесом реформування системи військової освіти в Україні, так і необхідністю адаптації вітчизняного законодавства до норм і стандартів країн-членів НАТО з урахуванням їх досвіду підготовки висококваліфікованих офіцерських кадрів та військових фахівців.

Метою статі є визначення шляхів вирішення проблем розвитку системи військової освіти в Україні на основі аналізу законодавчої бази та нормативно-правового забезпечення її стандартизації.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, контент-аналіз).

Виклад основного матеріалу. Законом України “Про вищу освіту” визначено, що галузь знань – основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка. Поряд з цим постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” затверджено галузь знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”. Таким чином визначена галузь знань споріднює спеціальності у військовій сфері та у сферах, що належать до захисту безпеки держави.

Відповідно до вимог ст. 5 Закону України “Про вищу освіту” підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає шостому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає сьомому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов’язків за обраною спеціальністю.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти відповідає дев’ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. При цьому освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв’язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Освітньо-творчий рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних

навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

молодший бакалавр;

бакалавр;

магістр;

доктор філософії/доктор мистецтва;

доктор наук.

Молодший бакалавр – це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня молодшого бакалавра на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження

методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

З метою забезпечення цілісності процесу стандартизації вищої освіти в Україні та відповідно до вимог Законів України “Про освіту” та “Про вищу освіту” розроблено і затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 (із змінами від 12 червня 2019 року № 509) Національну рамку кваліфікацій. Згідно цієї постанови Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис її рівнів. Національна рамка кваліфікацій призначена для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій.

Національна рамка кваліфікацій ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджена з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудоких відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці.

Поряд з цим, згідно вимог постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 (із змінами від 12 червня 2019 року №509), має бути розроблено галузеву рамку кваліфікацій, в якій конкретизується опис рівнів, визначених Національною рамкою кваліфікацій, у термінах компетентностей, що характерні для кваліфікацій певної галузі знань та/або виду економічної діяльності. Рівні галузевої рамки кваліфікацій мають співвідноситися з відповідними рівнями Національної рамки кваліфікацій. Галузева рамка кваліфікацій затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Варто зауважити, що Законом України “Про освіту” (Розділ I) визначено, що кваліфікація – це визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), але Законом України “Про вищу освіту” визначено, що кваліфікація – це офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту. При цьому відповідно до вимог Розділу I Закону України “Про вищу освіту” компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. У той же час відповідно до вимог

Розділу I Закону України “Про освіту” компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Таким чином на сьогодні існує два різних тлумачення щодо визначення кваліфікацій та компетентностей, що потребує приведення їх до єдиного понятійного поля. З точки зору забезпечення цілісності процесу стандартизації військової освіти доцільно у даному випадку звернути увагу на поняття спеціальності, адже Законом України “Про вищу освіту” (Розділ I) визначено, що спеціальність – це складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка.

На виконання вимог Закону України “Про вищу освіту” відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” затверджено галузь знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” із відповідним шифром 25, кодами та найменуваннями спеціальностей, а саме:

251 – державна безпека;

252 – безпека державного кордону;

253 – військове управління (за видами збройних сил);

254 – забезпечення військ (сил);

255 – озброєння та військова техніка;

256 – національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності).

У даному випадку прийнятним є розуміння професійної підготовки як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. За більш розширеним тлумаченням професійна підготовка являє собою цілеспрямований процес навчання наявних (працюючих) і потенційних (студентів, курсантів) працівників професійних знань та вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт. Проте, відповідно до вимог Класифікатора професій (ДК 003:2010), затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259, не визначено професії для військовослужбовців.

Таким чином, залишається проблемним питання конкретизації понять кваліфікації, спеціальності та спеціалізації у межах визначення професії військового, оскільки відповідно до вимог законодавства кваліфікація – це здатність виконувати завдання та обов’язки відповідної роботи. Так, у дипломі бакалавра (магістра) чи іншому документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії (інженер-механік, економіст, токарь, секретар-стенографіст тощо). Водночас професія визначається як здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації. Хоча робота є статистичною одиницею, що класифікується відповідно до кваліфікації, необхідної для її виконання. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією, а необхідний рівень освіти

досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків. Фактично спеціалізація пов'язана як з необхідною галуззю знань, використовуваними інструментами чи устаткуванням, так і з продукцією, яка виробляється, або надаваними послугами і відповідає певною мірою деталізованому колу професійних завдань та обов'язків. Це складає певну проблему щодо визначення професії військового та подальшого вирішення питань законодавчого й нормативно-правового забезпечення процесу стандартизації військової освіти.

Так, відповідно до вимог ст. 2 Закону України “Про військовий обов'язок та військову службу” військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаних із захистом Вітчизни. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Внаслідок цього, професія військового дорівнюється професії державного службовця, що уможливило внесення до Класифікатору професій відповідних змін щодо рівнозначності та співвідношення військових професій до державної служби. Відтак, з огляду на необхідність формування та імплементації галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” без урегулювання на законодавчому рівні означених вище питань суттєво ускладнюється адекватне вирішення завдань щодо визначення переліку професійних стандартів, що застосовуються у підготовці курсантів на тактичному рівні, переліку професійних кваліфікацій (повні, часткові), за якими здійснюється підготовка курсантів на всіх кваліфікаційних рівнях освіти, а також перелік професійних компетентностей та їх опис (дескриптори) за такими складовими, як професійна компетентність, знання, уміння та навички.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На сьогодні жодним законодавчим і нормативно-правовим актом не визначено чітко тлумачення щодо таких спеціальностей, як “державна безпека”; “військове управління”; “національна безпека”, “безпека державного кордону”, без яких не можливо чітко визначитися із компетенціями та вимогами до зазначених вище спеціальностей. Відтак, подальший розвиток законодавчого та нормативно-правового забезпечення процесу стандартизації військової освіти в Україні потребує узгодження не тільки базових понять, але й основних принципів формування та імплементації таких програмних документів, як Національна рамка кваліфікацій, галузева рамка кваліфікацій, Класифікатор професій тощо. Вирішення цих питань потребує окремих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про освіту” від 5 вересня 2017 року N 2145-VIII (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

2. Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” від 29 квітня 2015 року № 266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248149695>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” від 23 листопада 2011 року № 1341 (із змінами від 12 червня 2019 року № 509) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2019-%D0%BF#top>

5. Наказ Держспоживстандарту України Про національний класифікатор України Класифікатор професій (ДК 003:2010) від 28 липня 2010 року № 327 із змінами затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#n5>

6. Закон України “Про військовий обов’язок та військову службу” від 25 березня 1992 року № 2232-XII (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top>

REFERENCES

1. Zakon Ukrayini “Pro osvitu” vid 5 veresnya 2017 roku № 2145-VIII (iz zminami ta dopovnenniyami) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

2. Zakon Ukrayini “Pro vishu osvitu” vid 1 lipnya 2014 roku № 1556-VII (iz zminami ta dopovnenniyami) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini “Pro zatverdzhennya pereliku galujej znan i specialnostej, za yakimi zdijsnyuyetsya pidgotovka zdobuvachiv vishoyi osviti” vid 29 kvitnya 2015 roku № 266 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248149695>

4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini “Pro zatverdzhennya Nacionalnoyi ramki kvalifikacij” vid 23 listopada 2011 roku № 1341 (iz zminami vid 12 chervnya 2019 roku № 509) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2019-%D0%BF#top>

5. Nakaz Derzhspozhivstandartu Ukrayini Pro nacionalnij klasifikator Ukrayini Klasifikator profesij (DK 003:2010) vid 28 lipnya 2010 roku № 327 iz zminami zatverdzhenimi nakazom Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrayini vid 15 lyutogo 2019 roku № 259 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#n5>

6. Zakon Ukrayini “Pro vijskovij obov’yazok ta vijskovu sluzhbu” vid 25 bereznya 1992 roku № 2232-XII (iz zminami ta dopovnenniyami) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top>

РЕЗЮМЕ

Надежда Вавилова,
кандидат исторических наук,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Законодательство и нормативно-правовая база по формированию отраслевой рамки квалификаций в области знаний "Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы": состояние, проблемы

Рассмотрено состояние, проблемы и перспективы развития отечественного законодательства и нормативно-правового обеспечения процесса стандартизации военного образования в Украине. Показано принципиальные пути решения вопросов по разработке и имплементации отраслевой рамки квалификаций в области знаний "Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы" на основе введенной в действие Национальной рамки квалификаций. Акцентировано внимание на необходимости развития компетентного подхода в сфере практической реализации законодательных норм, регулирующих вопросы развития системы военного образования в Украине, обеспечивая ее профессионализацию на основе стандартизированных процедур.

Ключевые слова: военное образование; отраслевая рамка квалификаций; отрасль знаний; законодательство; национальная рамка квалификаций; нормативно-правовая база; профессиональное военное образование; стандарты.

SUMMARY

Nadiia Vavilova,
Candidate of Historical Sciences,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

**Law and regulations for development of branch frame of qualifications in
"Military sciences, national security, and security of state border":
present, problems, and prospects**

Introduction. *Justification of concepts of professional standards development of personnel training within military education system of the Armed Forces of Ukraine based on the National frame of qualifications and NATO nations experience.*

Purpose. *Defining the solutions of problems of development of military education system in Ukraine based on the analysis of regulations and its standardization regulatory support.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, and content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *We have considered the present, problems, and prospects of development of national law and standardization regulatory support of military education in Ukraine. We have demonstrated the key solutions of development and implementation of branch frame of qualifications in "Military sciences, national security, and security of state border" based on the implemented National frame of qualifications. The attention was focused on the necessity of development of competence-based approach in practical realization of legislative norms regulating the development of military education in Ukraine by ensuring its professionalization based on standardized procedures.*

Originality. *Today, one of the most important issues of scientific knowledge and practical realization of the modern principles of development of military education system is justification of concepts of development of professional standards of personnel training in military education system of the Armed Forces of Ukraine based on the National frame of qualifications and NATO nations experience. These issues should be resolved in relation with the national education law and*

regulations of development of the whole education system and military education. Meanwhile, there are a lot of problems in this sphere related to both long military education reform process in Ukraine and necessity to adapt the national law to NATO norms and standards considering the expertise of highly experienced officers and military specialists training.

Conclusion. *Further development of law and regulatory support of military education process standardization in Ukraine requires agreement of basic concepts of development and implementation of such program documents as the National frame of qualifications, branch frame of qualifications, Classifier of professions, etc. These issues require additional research.*

Key words: *military education; approaches; branch frame of qualifications; legislation; National frame of qualifications; regulatory and legal framework; professional military education.*